

Кушакова-Костицька   **Наталія**
Вадимівна,
провідний науковий співробітник
Інституту правотворчості та науково-
правових експертиз НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Сучасний розвиток техногенної цивілізації характеризується всебічною цифровізацією та використанням гаджетів в усіх сферах як суспільного, так особистого життя людини. Так само і сучасна мова все більше пов'язана із перебуванням у віртуальному просторі інтернету та особливостями його використання. Однією з таких особливостей є використання в українській мові запозичених з англійської мови термінів, зокрема, в галузі інформатики та комп'ютерної техніки, та специфічного медійного сленгу, т. зв. англіцизмів.

Слід зауважити, що починаючи з середини ХХ століття, коли розпочалася науково-технічна революція, стали активно вживатися спочатку такі ключові поняття, як технологія, інформація, система, інтелект, а згодом – комп'ютер, ноутбук, гаджет, інтернет, сайт, принтер, сканер на багато інших в галузі ІТ, які були запозичені з англійської мови і не мали аналогів в українській або були коротші і більш популярні. Так, наприклад, першопочатково, вживався термін «електронна обчислювальна машина» (ЕОМ), який згодом змінив термін «комп'ютер». Вочевидь, вживання таких загальноприйнятих сьогодні в усьому світі англіцизмів є доцільним і виправданим.

Але не завжди сучасні запозичення з англійської мови є вдалимими, а іноді, видається, і зовсім недоречними. Насамперед це

стосується політичного, медійного та молодіжного сленгу. Неолексеми на кшталт хейт, треш, хайп, меседж, наратив, івент, ком'юніті та інші мають відповідні аналоги в українській мові і є частково даниною моді, а частково результатом впливу західної масової культури, поганого виховання та недостатньої освіченості.

Безперечно, сьогодні англійська мова є мовою міжнародного спілкування, вона є найбільш популярною у світі (як раніше була німецька, французька, латина, давньогрецька тощо). І це треба враховувати. Але нав'язування англійської мови може викликати зворотній ефект. Так, в Україні з'являються законопроекти, які передбачають, що для заняття певних посад є обов'язковим знання англійської мови. Раніше це стосувалось складання кандидатського мінімуму, де одним з іспитів був іспит з іноземної мови. Характерно, що заміна терміну «кандидат наук» на «доктор філософії» (PhD) відбулась внаслідок запозичення знов-таки з англійської мови, причому її доцільність є теж дуже дискусійною, адже доктор філософії в галузі хімії або геології звучить абсурдно. Сьогодні дисертація в Україні може бути виконана державною або англійською мовою, так само і мова захисту дисертації може бути державна або англійська відповідно до Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

У цьому контексті відмітимо, що для отримання наукового ступеня доктора філософії, не дивлячись на те, що у школі та вищому навчальному закладі вивчають англійську мову, ти знов повинен підтвердити знання англійської мови, а при присвоєнні вчених звань доцента, старшого дослідника, професора – ще раз необхідно надати сертифікат на рівні не нижче B2 відповідно до Наказу Міністерства науки та освіти України «Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам» від 14.01.2016 № 13.

Виникає питання: коли особа вивчала англійську мову у школі та в університеті і має відповідні відмінні оцінки, чи є необхідність отримувати різні сертифікати в подальшому для підтвердження знання англійської мови? Чи так погано викладають англійську мову в Україні на рівні школи і вищих навчальних закладів, чи так неадекватно оцінюють знання англійської мови їх випускників, що потім є потреба ще неодноразово підтверджувати її знання в інший спосіб?

Особливої уваги заслуговує термін «старший дослідник», який, на нашу думку, є невдалим прикладом використання термінів, перекладених з англійської мови («researcher»), а пояснення, що попередній термін «старший науковий співробітник» є пережитком радянського часу, виглядає недостатньо аргументовано, адже вчені звання доцента і професора не змінились, хоча вони теж виникли саме в ті часи. Зауважимо, що термін «дослідник» на законодавчому рівні не визначено.

Проблемним моментом також виглядає і тенденція призначення на певні керівні посади осіб за критерієм знання англійської мови, а не професійної компетентності. Цей ухил на пріоритетність знання англійської мови спостерігається ще зі шкільної лави, де замість акценту на вивчення фундаментальних наук (математики, фізики, хімії, біології), зараз надається перевага вивченню англійської мови – передусім як запоруки влаштуватися потім на навчання / роботу за кордоном, а не для професійного розвитку та спілкування. Тобто головна тенденція популяризації англійської мови – «відтік мізків» та відносно дешевої робочої сили з України за кордон.

Отже експансії англіцизмів сьогодні сприяють певна «мода» на неолексеми англійського походження, неякісний переклад, зниження компетентності в українській мові, мовна економія, бажання підкреслити свою корпоративну приналежність тощо. При цьому варто підкреслити, що

англіцизми часто можна замінити питомими українськими словами без втрати сенсу. Так, для наукових публікацій характерні вживання термінів «трансформація» замість «зміни», «модернізація» замість «оновлення» та вживання інших запозичених з англійської мови слів, що можна пояснити бажанням авторів надати більшої «академічності» своїм текстам.

Можна погодитись, що в сучасних умовах глобалізації виправданим є використання інтернаціоналізмів, тобто запозичених слів, коли ними послуговуються у спільному значенні у дуже багатьох мовах. Найбільше таких слів вживається у галузях політичній, науковій та технічній, а відтак і в правничій сфері.

Євроінтеграція та гармонізація законодавства зумовлює необхідність імплементації норм ЄС (*acquis communautaire*) в національне законодавство і відповідне запозичення європейських правових концепцій і термінів.

Використання англіцизмів у правничій термінології в Україні зумовлені також глобалізацією права (поширенням міжнародних стандартів у сферах ІТ, фінансів, інтелектуальної власності), впровадженням цифрових технологій в юридичну практику, академічною мобільністю, яка передбачає вивчення українськими юристами європейського та міжнародного права.

Основними проблемами та викликами застосування правничої термінології в сфері ІТ, враховуючи їх переважно англійське походження, є:

- термінологічна хаотичність (відсутність єдиного підходу до перекладу чи транслітерації (наприклад, *leasing* – лізинг/оренда; *copyright* – авторське право/копірайт);

- відсутність адекватних відповідників: багато англійських термінів не мають точних аналогів в українській правовій системі;

- семантичні розбіжності: запозичені терміни можуть набувати в українському контексті інших значень;

– стилістична невідповідність: змішування кирилиці та латиниці у правових текстах.

Крім того слід відзначити, що надмірна кількість англіцизмів створює бар'єри для юристів та громадян; неоднозначність термінів ускладнює тлумачення законів судами; юристи старшого покоління можуть відчувати складнощі з новою термінологією.

Загалом використання правничої термінології в інформаційній сфері України характеризується гібридністю, зумовленою: 1) євроінтеграцією (точні, гармонізовані з ЄС терміни); 2) наявністю оборонної сфери (широко вживані терміни військового часу, орієнтовані на безпеку); захистом суверенності (терміни, спрямовані на захист національного інформаційного простору та ідентичності).

Це створює унікальний, динамічний і часом суперечливий правовий ландшафт, що вимагає від юристів високої кваліфікації та вміння орієнтуватися в дефініціях, що швидко змінюються. Отже потрібен збалансований підхід між міжнародною стандартизацією та збереженням національної мовної ідентичності. За таких умов важливо розрізняти тимчасові запозичення та стратегічну термінологічну політику. Оптимальним видається поєднання професійного перекладу, наукової термінологічної роботи та практичної доцільності.